

Natuurontwikkelingsproject Ekkersweijer

Peer Busink

Hoe het opzetten van een project voor een kunstmatige broedgelegenheid voor Oeverzwaluwen annex vleermuizenkelder verlopen is. Wat er daarna bij het onderhoud nog kwam kijken. en iets van de resultaten.

In den beginne

Het gebied dat nu ingeklemd ligt tussen het Wilhelminakanaal en de autosnelweg A58 ten noorden van Eindhoven heeft de laatste drie decennia een totale metamorfose ondergaan. Eind vijftiger jaren werd dit gebied door mij als lagere-schooljongen al "geïnventariseerd". Dit inventariseren bestond uit nesten zoeken en vlinders vangen.

Om in het gebied te komen, fietsten we toen vanuit de bebouwde kom van Eindhoven ter hoogte van de Hendrik de Keijserlaan al direct over slingerende wegen langs boerderijen richting Son. Overal stonden knotwilgen die door ons nogal eens met succes geïnspecteerd werden op Steenuil. Uiteindelijk, fietsverstoppend en lopend door weilanden, konden we het gebied, behorende aan de steenfabriek, die langs het Wilhelminakanaal lag, bereiken.

Het was een moerasbos omringd door weilanden en bestond uit oude leemkuilen, die omzoomd waren met riet, populieren en wilgen. De naam van dit bos was voor ons bekend als "De Rimboe". Het was ten strengste verboden om dit bos te betreden. Dat gaf ons een extra stimulans om dat tòch te doen.

In de leemkuilen troffen we veel salamanders aan en zagen nogal eens een Snoek staan die vakkundig door ons gestrikt werd. We zijn toen ook Boomkikkers tegengekomen, die werden door ons met rust gelaten omdat we al wisten dat ze niet veel voorkwamen.

Van vogels weet ik dat er Zwarte Sterns op de oevers van een schiereilandje (dus gewoon op het droge) gebroed hebben, verder broedden er IJsvogels, Dodaarzen, karekieten en aan de rand tegen de kanaaldijk Putters en minstens éénmaal een Grauwe Klauwier. Langs het kanaal broedden, in afgekalfde oevers, Oeverzwaluwen. Uit betrouwbare bron heb ik veel later gehoord dat in deze streek na de oorlog ook de Das voorkwam en dat er zelfs één keer met zekerheid een Visotter gezien was.

Een kwart eeuw later

Ik ben het gebied lange tijd uit het oog verloren. In de zeventiger jaren bezocht ik het gebied weer. Inmiddels was mijn natuurbeleving geëvolueerd naar een meer "dienende" i.p.v. een "consumerende".

In dit gebied was men inmiddels begonnen met zandwinning, onder andere voor de aanleg van de nieuwe autosnelweg. Door dit graven, waren verschillende zandbergen ontstaan rondom een grote waterplas (de latere visplas Ekkersweijer). In één zandberg huisde een hele grote kolonie

Oeverzwaluwen. Maar dat was toen niet zo bijzonder in de Kempen, je zag ze hier wel meer. Ze werden daarom niet geteld. Verder broedde er op de kale afgegraven vlaktes de Kleine Plevier. Dit nieuwe plassengebied werd ook goed bezocht door steltlopers. Eens zag ik bij een plas twee Oeverlopers die na een paar dagen nog steeds aan het baltsen waren. Ik hoopte op een primeur in Zuidoost-Brabant, maar dat is er niet van gekomen.

Het hele gebied was inmiddels rigoureuus op de schop gegaan. Traditionele soorten waren verdwenen, nieuwe soorten waren gekomen.

De aanzet.

Midden tachtiger jaren werden in dit gebied geen Oeverzwaluwen meer gesignaleerd. In eerste instantie verontrustte dat niemand. Zoiets kan toch gebeuren wanneer een vogelsoort opportunistisch is en gebruik maakt van een sterk dynamische plaats om te broeden.

Aan het einde van het volgende broedseizoen bemerkte men echter dat de afname in Nederland structureel werd. Men constateerde dat de teruggang toch wel dramatisch was en wel van ruim 20.000 broedparen in de jaren zestig tot ± 3.000 in 1984. Men vreesde zelfs dat de Oeverzwaluw voor Nederland verloren zou gaan. In de jaren hierna zijn verder geen broedgevallen van de Oeverzwaluw in de Kempen meer waargenomen. Totdat in 1986

weer sinds enige jaren enkele exemplaren boven de zandhopen van het huidige Ekkersweijer werden gezien. Nesten werden toen niet gevonden.

Het jaar daarop vlogen er weer boven dit gebied rond. Na enig zoeken bleek dat er een kolonie van vier paartjes was. In 1988 had de kolonie zich uitgebreid tot 11 paartjes. Ze zaten in een zandberg die de eerste tijd onaangeroerd zou blijven.

Weer een jaar later zaten er twee kolonies. Eén kolonie zat boven in een berg zwart zand. Die bestond uit 10 nestholten. Later werden deze nestholten aan het zicht onttrokken door opschietende vegetatie, iets ongewoons voor oeverwaluwen. De voerende ouders moesten zich eerst door het hoge gras heen wurmen om hun holen binnen te komen, hetgeen een raar gezicht was. Ik heb de hoofduitvoerder aldaar van Rijkswaterstaat meteen op de hoogte gesteld van beide broedkolonies. Ik verzocht hem om het zand waarin ze broedden voorlopig niet te gebruiken, wat ook zo gebeurde. De eerste aanzet tot bescherming van de Oeverwaluw in deze regio was een feit. In 1990 bevond zich in een zandwand een kolonie bestaande uit 61 bewoonde nestholten. Ook deze kolonie werd voor werkzaamheden gespaard. (N.B. Toen werden de tweede broedsels niet geteld. Het totale aantal broedsels zal daarom in de jaren tot en met 1990 groter geweest zijn) Na deze vier jaren van rekolonisatie, was dit gebied nu structureel belangrijk geworden met broedgelegenheid voor de Oeverwaluw. Destijds was het de enige bekende plek waar de Oeverwaluw in Zuidoost-Brabant broedde!

Plannen

Inmiddels waren er plannen om dit gebied in 1990 op te leveren als een recreatieplas (het huidige Aquabest). De autosnelweg zou dan klaar zijn. Er zou geen zand meer nodig zijn, waardoor het hele terrein geëgaliseerd zou worden.

Ik vond het dan ook erg zinvol om een poging te ondernemen om hier een blijvende broedmogelijkheid voor deze vogels te creëren. Op een ledenvergadering van Vogelwerkgroep De Kempen heb ik dit idee uiteengezet en iedereen was er mee eens dat namens de VWG het plan verder uitgewerkt zou gaan worden.

Een eerste verzoek tot de aanleg van een oeverwaluwwand aan het toen nog in te

richten Aquabest werd afgewezen. De reden hiervoor was dat de toenmalige directie vreesde voor schadeclaims wanneer bezoekers (enige honderdduizenden per seizoen verwacht) de broedlocatie zouden beschadigen.

Een andere optie werd toen aangedragen namelijk een oeverwaluwwand te bouwen aan de oevers van de visplas Ekkersweijer. Dit gebied zou als tegenhanger van Aquabest (voor actieve recreatie), ingericht worden als een passief recreatiegebied.

Het plan werd wederom ingediend en de gemeente Eindhoven (destijds beheerder van het gebied) vond het nu wel een aardig plan. Een afspraak met een gemeenteambtenaar werd vlug gemaakt. De bewuste man sprak tot mijn verbazing in het meervoud, hij had het steeds over twee in plaats van één oeverwaluwwand. Ik heb de man maar niet tegengesproken omdat ik de ornithologische meerwaarde van twee wanden in dit gebied wel inzag. We hebben toen twee locaties uitgekozen.

Verdere concretisering.

Het was inmiddels mei 1990 geworden, tevens het laatste jaar dat Oeverwaluwen in de zandwanden van dit zandwinningsproject zouden kunnen broeden. Wanneer men ze wilde behouden dan moest een nieuwe broedgelegenheid gerealiseerd worden vóór het volgende broedseizoen.

Een kostenplaatje werd gemaakt. Private en publieke organisaties werden aangeschreven voor subsidie. Menige vergadering moest in korte tijd belegd worden zoals met de gemeente Eindhoven (de beheerder van dit gebied), de hengelsportvereniging (de huurder van de plas), de gemeente Son en Breugel (de eigenaar van de grond), de Agglomeratie Eindhoven (regiobestuur) en met de fa. Kwinten (de uitvoerders van het zandwinningsproject). Eerst afzonderlijk, daarna in combinatie met verschillende instellingen.

Tussen de bedrijven door werd een ontwerp gemaakt, dat gebaseerd was op de gedachte dat wanneer de wanden "zo hoog en zo breed mogelijk" werden, de kans op slagen het grootst zou zijn. Omdat het benodigde zand een hoge kostenpost werd, ontstond het idee om de kern van de zandbulten (enkele honderden kubieke meters) te vervangen door grond van mindere kwaliteit (bijv. zwart zand).

In die tijd was het bekend dat ergens in de provincie Utrecht in een geluidswal een

onderkomen voor vleermuizen was aangebracht. Om dit idee te realiseren in een relatief korte en lage zandwand leek mij technisch en budgettair gezien niet haalbaar. Totdat ik in die tijd met de fiets over het opengebroken Lodewijk Napoleonplein moest zigzaggen. Men was daar bezig met het aanleggen van een nieuw rioolnet. Men gebruikte hiervoor o.a. rioolelementen van twee meter breed en twee meter hoog. De combinatie rioolelementen-vleermuiskelder werd snel gemaakt en de verwachting was dat de gemeente Eindhoven wel ergens oude of afgekeurde rioolelementen had liggen. Dit laatste viel tegen. Tenslotte heeft een bedrijf uit West-Brabant acht tweedehands elementen van verschillende afmetingen uit diverse plaatsen in Nederland bij elkaar kunnen sprokkelen en tegen een schappelijke prijs kunnen leveren.

De uitvoering

De tijd drong en het langzaam draaien van ambtelijke molens (vooral de Eindhovense) is dan een extra handicap. Maar door steeds beleefd te blijven en lichtelijk aandringen dat de tijdnood intussen wel echt gigantisch groot geworden was, kon begin oktober 1990 begonnen worden met de uitvoering. Het laatste werk in dit zandwinningsproject, van de toen nog net aanwezige graafmachines van de fa. Kwinten, was het aanvoeren van zand voor de beide oeverwaluwanden. Eerst werden de acht betonnen rioolelementen van 1,5 meter lang, 2 meter breed en variërend van 1,25 tot 2 meter hoog, op grondwaterniveau achterelkaar geplaatst. Hier overheen werd $\pm 650 \text{ m}^3$ zand gestort. Een paar dagen later werd het zand voor de tweede zandwand gestort. Hiervoor was $\pm 380 \text{ m}^3$ zand nodig.

Intussen had de fa. Kwinten besloten om het zand gratis ter beschikking te stellen, alleen de werkzaamheden moesten betaald worden. De grote wand (met vleermuiskelder) werd ± 4 meter hoog en 25 meter lang. De andere wand werd ± 3 meter hoog en 22 meter lang. Beide oeverwaluwanden zijn door het graven van een diepe sloot moeilijk toegankelijk gemaakt om ongewenst bezoek tegen te gaan. Beide wanden liggen hierdoor op een "eilandje".

Handwerk

Na het grote materieel begon nu het Handwerk. Om het zand de kans te geven om in te klinken, konden we pas in maart 1991

beginnen aan het met de schop recht afsteken van beide wanden. Het warme weer zorgde ervoor dat al vrij snel het leemhoudende zand in een harde "ondoordringbare" wand veranderde (een gegeven paard....). Het risico bestond dat de weerstand van deze harde wand voor oeverwaluwpootjes zo groot was, dat ze de wand niet zouden accepteren. Daarom werden met de grondboor horizontale gaten in de wand geboord van $\pm 1,2$ meter diep. Deze gaten werden weer opgevuld met mager geel zand. Nu maar wachten of deze opgevulde "gatenkaas" door de Oeverwaluwen geaccepteerd zal worden.

1991

De continuïteit werd bewaard.

En waarachtig, het was meteen raak. Eind april 1991 werd gezien dat de eerste zwaluwen hun gekozen plekje op de wand aan het uitkrabben waren. En dit aan beide wanden!

Alleen de opgevulde gaten werden uitgekrabd. Toch een goed idee geweest! Opvallend was dat bij de grote wand de Oeverwaluwen niet schuw waren en de mensen die op het pad stonden te kijken gewoon genegeerd werden.

Door het droge voorjaar en door de grondwater aanzuigende werking van de grote plas Aquabest was het grondwater zover gezakt dat de sloten rondom de wanden spoedig droog kwamen te staan. Hierdoor werd het makkelijk voor nieuwsgierigen om bij de wanden te komen. De broedpogingen aan de "grote" wand gingen daardoor verloren, want nestgaten werden door onbekenden dichtgestopt. Andere nestgaten werden zelfs uitgegraven. Eén nestgang is waarschijnlijk door hen over het hoofd gezien. Het paartje van dit nest was wel uitermate schuw geworden. Ze kwamen pas bij hun nest, wanneer je er een heel eind vanaf stond. In plaats dat ze enkele malen voor hun nestgangen cirkelden alvorens binnen te vliegen, lieten ze zich nu pardoos hoog uit de lucht vallen en gingen zo vlug mogelijk hun nestgang binnen. De andere wand werd later in het broedseizoen ook "vereerd" met zulk een ongewenst bezoek. Bij één van de controles bleek dat twee bezette nestgaten waren "verdwenen". Bij nadere inspectie door de kijker was te zien dat er in elke gang een

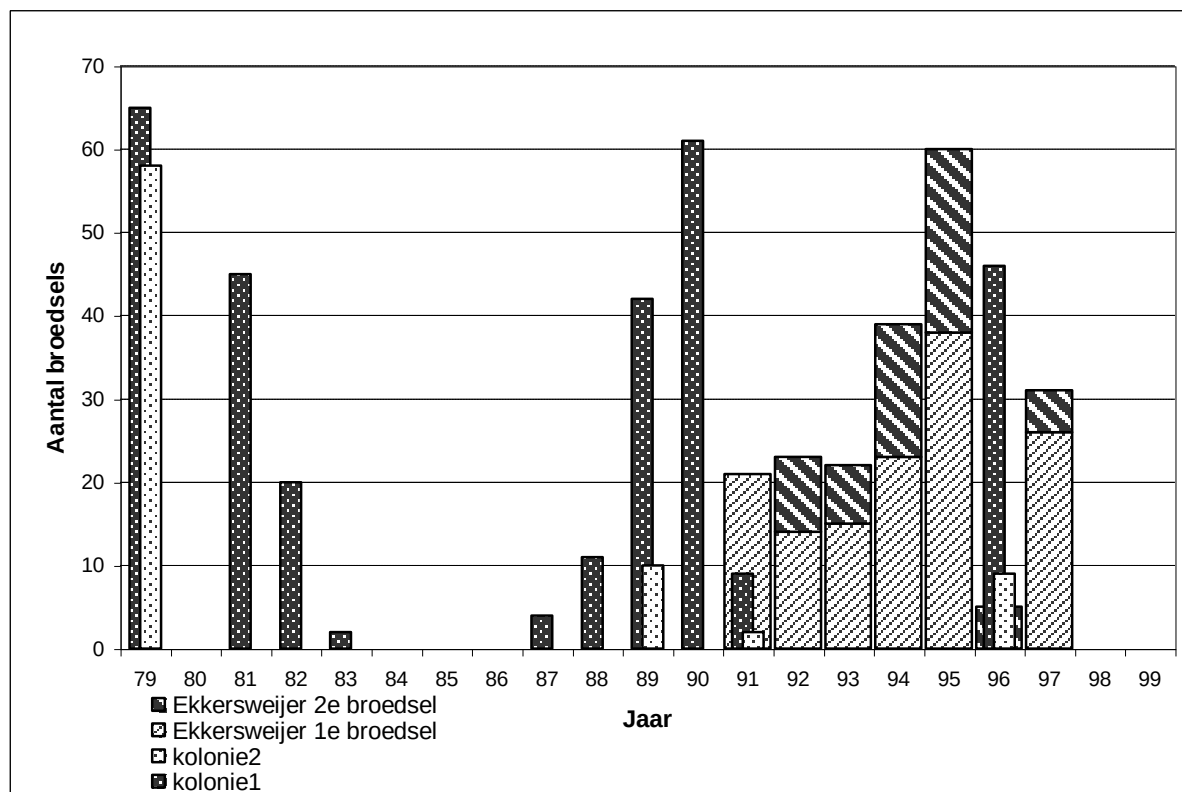

prop blauwe klei gestopt was. Toen de kleipoppen verwijderd werden, werd bij één gat een Oeverzwaluw versuft aangetroffen. Bij latere controles zijn bij deze gaten geen

en educatie voor wandelaars in dit gebied, maar zeker ook voor de sociale controle.

Vleermuiskelder.

Figuur 1: Jaarlijks aantal broedparen c.q. broedsels van Oeverzwaluwen in het gebied Ekkersweijer en omgeving 1979-1999.

Opmerkingen:

1. Voor 1979 kwam de Oeverzwaluw in "grote" kolonies voor in een steile wand langs de Boschdijk en later in de zandhopen bij de aanleg van de visplas Ekkersweijer (aantallen zijn niet bekend).
2. In 1980 hebben Oeverzwaluwen in het gebied gebroed, er is toen niet geteld.
3. In 1983 is misschien een tweede kolonie geweest.
4. Van 1984 t/m 1986 is de Oeverzwaluw als broedvogel in het gebied afwezig geweest.
5. Van 1987 t/m 1991 is hier de enige broedlocatie in Zuidoost-Brabant geweest.
6. In 1991 hebben ze voor het eerst gebroed in de twee wanden die door de VWG de Kempen zijn aangelegd. In een achtergebleven zandhoop langs de Boschdijk werden 9 broedparen geteld.
7. Vanaf 1992 hebben ze alleen in de "kleine" wand gebroed. Sindsdien is er ook een onderscheid gemaakt tussen 1° en 2° broedsels.
8. Vanaf 1992 zijn ook op andere plaatsen in Zuidoost-Brabant broedkolonies waargenomen.
9. In 1993 hebben ze voor het eerst gebroed in de gemetselde wand.
10. In 1996 bevond zich in een zanddepot aan de Castiliëlaan twee kolonies, de één bestond uit 46 broedsels, de ander uit 9 (zie gestippelde kolommen in grafiek).

Gegevens: E. van Asseldonk, P. Busink, T. Geurts, B. Jacobs, G. Nas, W. Veenhuizen en G. Vink.

oeverzwaluw-activiteiten meer waargenomen. Door deze ongewenste bezoeken is het idee ontstaan om aan de overkant van de "kleine" wand een observatieplaats te maken. In eerste instantie bedoeld voor natuurbeleving

Nadat het zand was aangevoerd en de wanden eind maart gemodelleerd waren tot steile wanden, werd de kelder vleermuisvriendelijk ingericht. In het plafond werden wegkruipmogelijkheden aangebracht.

Zoals bekend kruipen de meeste overwinterende vleermuizen meestal weg in spleten en kieren.

De ingang werd afgesloten met een stalen buitendeur met boven een invliegopening voor vleermuizen en onderin een inkruipmogelijkheid voor amfibieën. Er werd nog een tweede deur geplaatst om een gunstiger binnenklimaat te krijgen. Door een uitgezaagde "brievenbus" in deze deur konden vleermuizen in- en uitvliegen. Voor de ingang van de kelder (die aan de achterkant van de "grote" wand ligt en daardoor vanaf het pad niet te zien is) werd een amfibiepoel gegraven. Deze waterpartij moest tevens een barrière voor nieuwsgierigen zijn, die bij de kelder wilden komen. De amfibiepoel en de kelderingang werden door een zandwal van opzij aan het oog onttrokken.

Op de vloer van de vleermuiskelder werden vloerstenen gestapeld om wegkruipruimtes te creëren voor amfibieën.

Later is gebleken dat de kelder een overwinteringsplaats was geworden voor vleermuizen (Grootoor), amfibieën (zes soorten waaronder de Kamsalamander), insecten en mogelijk tijdens lange ijsperiodes voor de IJsvogel.

1992

Zorgen om de "grote" wand.

In maart 1992 werd weer begonnen met het gereedmaken van de oeverzwaluwwallen. Door bezoek van jeugd in de voorafgaande herfstvakantie was de grote wand gedeeltelijk ingestort. We hebben de voorkant van de wand zo goed mogelijk steil gemaakt en opnieuw gaten geboord. De kleine wand was in betere conditie maar toch werd duidelijk dat erosie een snellere afkalving veroorzaakt dan eerder was ingeschat. Ook in deze wand werden nieuwe gaten geboord en de oude gebruikte gaten van vorig jaar weer uitgeboord. De gaten werden opgevuld met vers zand.

In dit tweede broedseizoen werd de "kleine" wand weer door Oeverzwaluwen als broedplaats geaccepteerd.

Bij de "grote" wand zijn geen graafpogingen waargenomen, men heeft ze wel voor de wand heen en weer zien vliegen. De vernielingen van de nestgangen in het vorige jaar eisten nu waarschijnlijk hun tol. Achter de "grote" wand werd regelmatig een IJsvogel waargenomen. Later bij een bezoek aan de kelder is in een wand tussen twee stenen van

de verzonken ingang een uitgegraven holletje gevonden dat nogal rook. Een IJsvogel alarmeerde. Maar weer meteen weggegaan. Weer later zijn in het gebied jonge IJsvogels waargenomen.

Om meer bekendheid en betrokkenheid bij het publiek te krijgen, werden via de krant de mensen uitgenodigd om aan een excursie deel te nemen. De tijd voor deze excursie werd gepland in de tijd dat de Oeverzwaluwen grote jongen hadden, die dan in de openingen van de nestgangen met een telescoop tot in details te zien waren. Op de eerste excursie waren 48 belangstellenden afgekomen, die het voeren van de jongen prachtig hebben kunnen waarnemen. Ook in latere jaren werd zo'n excursie gehouden.

1993 Kiezen voor kunstmatig

In de voorgaande broedseizoenen hadden de wanden hun bestaansrecht bewezen. Maar omdat de erosie zijn afbrekende werk met rasse schreden bleef doorzetten, werd het gewenst om een structurele oplossing te zoeken. Bij Uden had de plaatselijke vogelwerkgroep intussen bij de zandafgraving Hemelrijk een kunstmatige oeverzwaluwwand gemetseld, naar een Duits idee. Deze gemetselde wand was de eerste in Nederland en ze hadden er meteen succes mee.

Na een bezoek daaraan werd dat idee grotendeels overgenomen en werd een ontwerp gemaakt voor onze situatie. Bij het Rijk konden we weer subsidie krijgen, zij het moeilijker.

Omdat er die winter nogal erg veel neerslag was gevallen, kon men niet met zwaar materieel bij de wanden komen. De planning was om in februari (na de vorstperiode) te beginnen met metselen. Echter de zwaarbeladen vrachtauto kon pas in maart nog slechts in de buurt van de wand komen om de stenen te lossen. De 750 betonstenen (25 kg per stuk) moesten toen enkele honderden meters met de kruiwagen vervoerd worden om ze op de juiste plaats te krijgen.

Met een klein ploegje mensen is er op zaterdag, vakantiedagen en in de avonden hard gewerkt om de wand zo vlug mogelijk op te bouwen. In de bovenste zes lagen werd om de steen een ruimte opengelaten waar later de opening van de nestgang moest komen.

Toen we op 15 april ! met de laatste laag stenen bezig waren, cirkelden al

Oeverzwaluwen boven onze hoofden. We vreesden toen dat de stenen wand dat jaar alleen de functie zou hebben van "zand-tegenhouder" en dat de continuïteit van de broedplaats verbroken zou zijn. Op 19 april was de eerste muur af.

We vonden dat we het bouw materiaal voor de andere wand niet zo langs het wandelpad konden laten liggen. Daarom besloten we om direct aan de tweede wand te beginnen. Op 19 mei hadden we de klus daar geklaard. Natuurlijk te laat voor het eerste broedsel, maar misschien nog goed voor een tweede. Aangenaam verrast waren de bouwers van de wand dat op 24 april de eerste zwaluwen tegen de "kleine" wand aankleefden. De nieuwe nestopeningen werden gevonden en spoedig daarna uitgekrabd, de continuïteit bleef toch gehandhaafd! En nu maar hopen dat door harde of langdurige regens de nestholten niet door inklinking achter de stenen wand zouden wegzakken.

Rampzalige gevolgen

Rondom de kerst van dat jaar werd Nederland geteisterd door extreem veel neerslag. De overstromingen van Limburgse dorpen langs de Maas werden veelvuldig op de tv getoond.

Echte grote rampen bleven daar gelukkig uit, echter niet op Ekkersweijer. Door het nog niet voldoende ingeklonken zand werd zoveel water opgezogen dat de druk tegen de

wand te groot geworden was. De gemetselde wand werd volledig weggeduwd en bleef in honderden brokstukken voor de zandberg liggen. De "grote" wand hing gevaarlijk voorover en vertoonde scheuren waar een mannenhand makkelijk in kon verdwijnen.

1994 De herbouw.

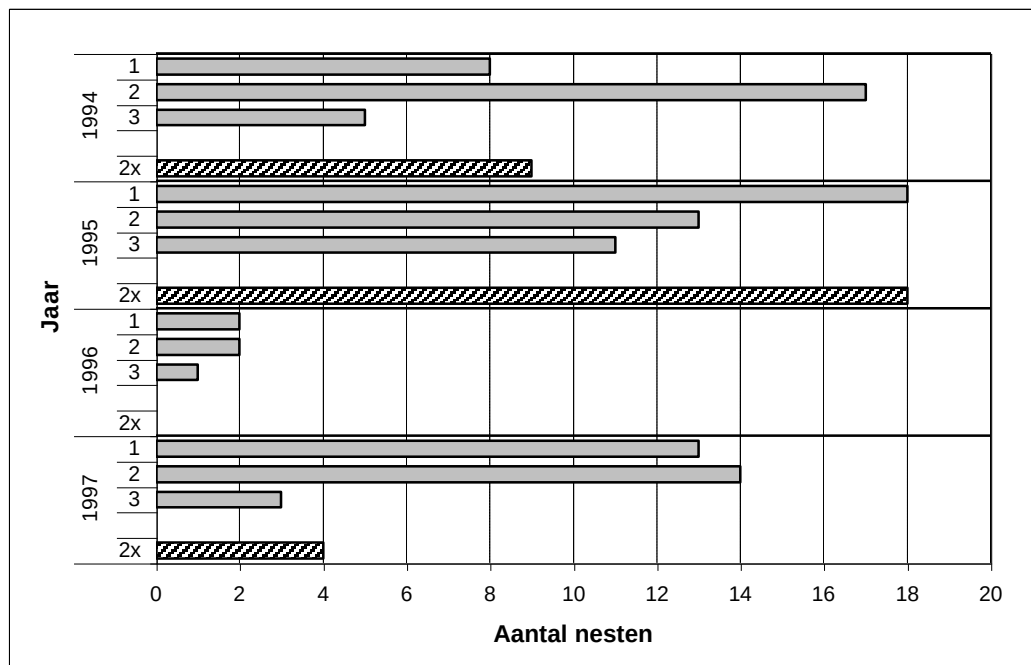
Na het uithuilen werden meteen maatregelen genomen om met de herbouw te beginnen, want over enkele maanden zouden ze d'r weer zijn. Nieuwe plannen werden gemaakt en subsidie aangevraagd. Men toonde begrip. Er werden nu wel extra verstevigde constructie-onderdelen voor de nieuwe wand ontworpen. De belangrijkste aanpassingen waren de drie grote L-vormige stalen staanders (van U-profiel). Op de horizontale gedeeltes werd de betonnen vloer gestort. De verticale staanders werden met elkaar verbonden. Door deze verandering zou het eventueel naar voren kantelen van de wand niet meer mogelijk zijn. Ook werd besloten om de wand met twee steenlagen te verlagen om het gewicht van de wand kleiner te maken. Ook de "grote" wand werd later met twee lagen verlaagd.

Echter de aanvoer van het materieel voor de "kleine" wand ondervond nu dezelfde moeilijkheden als het jaar daarvoor. De met water verzadigde grond kon geen vrachtwagen dragen.

Pas begin maart was het mogelijk om de betonwaggen te laten komen om de betonvloer te storten en de vrachtwagen om de nieuwe

Figuur 2: Aantal bewoonde nesten per horizontale laag bij de "kleine" wand in de jaren 1994 tot en met 1997. 1 is de bovenste laag, 2 de op een na bovenste enz. Het is duidelijk dat de bovenste twee lagen de voorkeur genieten. Er waren 6 lagen beschikbaar.

2x: aantal nesten waar voor het tweede broedsel dezelfde nestholte is gebruikt als voor het eerste broedsel, los van de gekozen laag. Gegevens: P. Busink en G. Nas.

stenen bij de wand af te zetten. Ongeveer een maand later was de nieuwe wand weer een feit.

De wand werd nu links en rechts ook uitgebreid met twee (kleine) ijsvogelwandjes. Verder werden aan de rand van de wand bij de eerste stenen enkele permanente holtes aangebracht voor een "je-weet-maar-nooit" functie. De wand was op 6 april af, enkele dagen daarna hingen de eerste Oeverzwaluwen er alweer tegen. Dus weer net op tijd!

De observatieplaats had inmiddels zijn functie voor natuurbeleving ruimschoots bewezen. Daarom werd deze plaats voorzien van een zandwal, die het geluid van de drukke achterliggende autoweg moest tegenhouden. Tevens werden twee bankjes geplaatst en werd de observatieplaats zodanig ingericht dat deze ook toegankelijk was voor invalidenwagens. Want in de directe omgeving zijn verschillende instellingen waar lichamelijk gehandicapte mensen verblijven. Ook werd een kastje geplaatst dat voorzien was van een actueel vogelinformatieblaadje.

1995 Weer extra werk.

Voor de trouwe medewerkers van dit project is het traditie geworden om op de laatste zaterdag van maart de oeverzwaluwwand te prepareren voor het nieuwe broedseizoen. Tenminste wanneer onverhoopte calamiteiten dit toelaten. Bij de wand aangekomen, bleek dat de afdeling Groenvoorziening van de gemeente Eindhoven in hun grote wijsheid besloten had om alle bomen en struiken tussen het wandelpad en de wand te kappen. Waarom? "Om de zoveel tijd moet er gekapt worden volgens Het Plan en dat doen we al heel lang zo", was hun verweer.

Bij de herbouw was voor de stevigheid, in de wand een flauwe ronding naar binnen gemaakt. Zo konden wandelaars nu op ca. acht meter van de zijkant, ongehinderd naar de wand kijken. Dit zou waarschijnlijk naar Oeverzwaluwen vooral in het begin een (te) grote verstoring kunnen geven. Vanaf de observatieplaats kon je zonder enige moeite de wandelaars aan de overkant van de visplas enkele honderden meters volgen, en zij konden ongehinderd de observeerder zien.

Er werd een aantal grote palen met een flinke rol prikkeldraad gekocht, op kosten van de Groenvoorziening en we hebben zelf langs

het wandelpad een afrastering van ca. twee meter hoog en 50 meter lang aangebracht. De beide einden van deze afrastering eindigden enkele meters in het water en de onderste draden hadden zo'n afstand van elkaar dat geen hond er fatsoenlijk onderdoor kon. Van tevoren werden elders tientallen elzen uitgestoken en hier op strategische plaatsen weer herplant. Vaak is het in de natuur belangrijk om niet op te vallen. Zo ook voor deze afrastering, die is dan ook op het laatst "woudgroen" geverfd.

Ook nu was de voldoening weer groot dat de Oeverzwaluwen ondanks de sterk gereduceerde camouflage achter de wand, deze toch weer uitgekozen hadden om een nieuwe generatie te verwekken. Later is gebleken dat dit het begin was van een heel goed broedseizoen. Opvallend was wel dat de nestkeuze zich concentreerde in het gedeelte van de wand dat het verst verwijderd was van het meest weggekapt deel. Ook een Koolmees heeft in deze wand twee broedsels (in hetzelfde gat) grootgebracht.

IJsvogels

In het deel van de wand dat voor een IJsvogel bestemd was, werd regelmatig een IJsvogel gezien. Door het opschietende riet voor dit deel van de wand werd het precieze gebeuren aan het oog onttrokken. Bij latere inspectie van dit ijsvogelwandje was hier een gat uitgekrabd van ± 45 cm diepte. Er kon niet geconstateerd worden of hier in gebroed was. Omdat in het hele gebied regelmatig IJsvogels werden gezien (één maal 3 ex bij elkaar) en door de ervaring bij de kelderingang, werd achter de "grote" oeverzwaluwwand op een strategische plaats en volkomen uit het zicht een stenen wandje gemetseld met uitsparingen voor de IJsvogel. Later zijn aan dit wandje activiteiten van IJsvogels waargenomen. Door de ontoegankelijkheid veroorzaakt door een hoge waterstand en om verstoring te voorkomen is het verder niet nader gecontroleerd.

1996 De mens wikt, ook de Oeverzwaluw beschikt.

De afrastering had zijn diensten goed bewezen, er waren geen aanwijzingen dat er ook maar iets door de afrastering gegaan

was. Intussen was de afrastering steeds meer één met zijn omgeving geworden. Een hoogst welkom bijverschijnsel was nu, dat door deze afrastering de jeugd niet meer op de gedachte kwam, om over de sloot een brug te gaan bouwen om op het eiland te komen. Zo'n brug bleef dan liggen waardoor anderen er weer gebruik van gingen maken. Voor die tijd moesten we steeds zo'n brug afbreken en er voor zorgen dat de boomstammen niet in het zicht bleven liggen, om een volgende potentiële bruggenbouwer niet op een idee te brengen.

Hangplek

Sinds de ontsluiting van het gebied door een fietsviaduct over de autosnelweg, is het bij de visplas veel drukker geworden met wandelaars, honden, trimmers, vissers en brommers. Het infokastje op de observatieplaats was allang losgewrikt en in de plomp gegooid. Van één bank waren de planken verdwenen. De betonnen poten

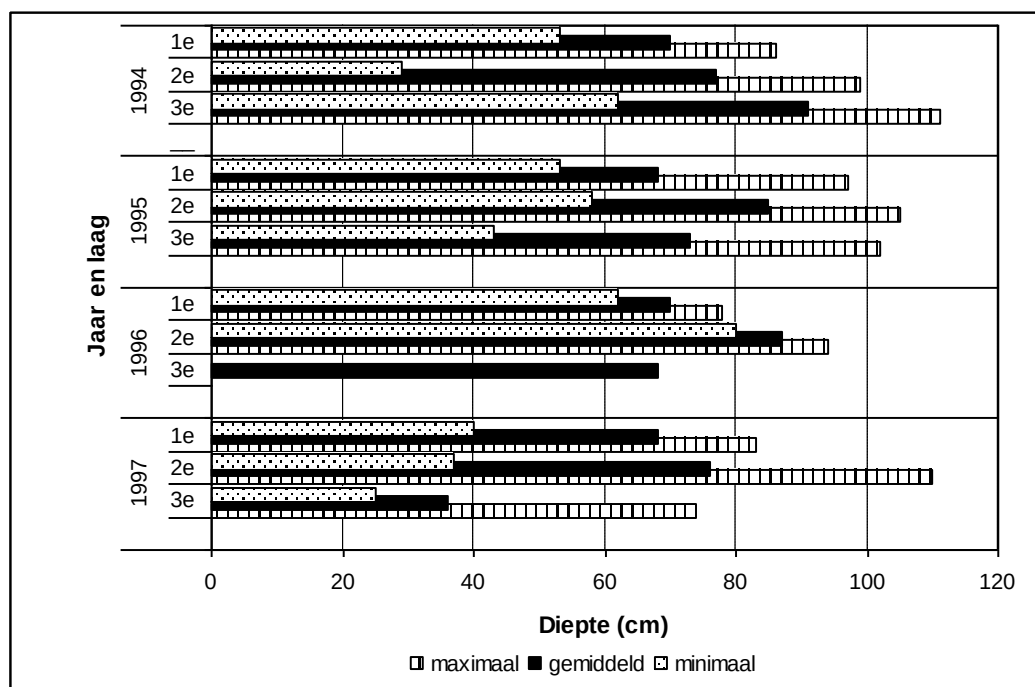
De observatieplaats was intussen een goed bezochte hangplaats geworden voor jeugd uit Eindhoven-Noord. Menigmaal werd je bij het betreden van deze plaats verwelkomd door wietwolken en verbaasde ogen met grote pupillen staarde je aan, zeggende "wat moet zo'n ouwe hier".

Een cultuuromslag had hier plaatsgevonden. Vogelaars bleken nu ongenode indringers in andermans territorium te zijn. Toch was er wederzijds begrip en je kon vanaf deze plaats het vogelgebeuren bij deze wand blijven volgen.

"Vanzelfsprekend" hingen de eerste Oeverzwaluwen weer tegen de wand. Na een week werd echter geen enkele activiteit meer waargenomen, zelfs op de hele plas werden geen foeragerende Oeverzwaluwen gezien. Deze stilte bleef maar duren. Was het de schuld van deze jeugd?

Begin juni werden aan de Castiliëlaan (± 900 meter verderop) in een zanddepot van de gemeente Eindhoven rondvliegende

Figuur 3: Gemiddelde diepte van de bewoonde nestgaten met de minimaal en maximaal gemeten diepte in de bovenste drie lagen van de "kleine" wand. In twee jaren zijn ook enkele gaten in de vierde laag uitgegraven. Deze waren ondiep en hebben geen broedsels opgeleverd. In de bovenste laag zitten de nesten gemiddeld iets minder diep dan in de tweede. Gegevens: P. Busink en G. Nas.

bleken toch te zwaar te zijn want die lagen niet ver van de plaats waar ze uitgegraven waren. Alles werd steeds weer zo snel en zo goed mogelijk hersteld.

Oeverzwaluwen gezien. Na gericht zoeken werd in een vijf meter hoge zandwand van ruim honderd meter lang twee kolonies gevonden. Ook was men toen hier bezig met een loader zand af te graven, dat moest

dienen om het pasgebouwde crematorium aan de Anthony Fokkerlaan te voorzien van een geluidswal.

Een vriendelijke brief naar de gemeente Eindhoven met een duidelijke inhoud heeft er voor gezorgd dat deze twee kolonies verder ongestoord bleven. Alhoewel een flinke stortbui er de oorzaak van was dat gedeeltes van deze wand waren ingestort. Eén kolonie is hierdoor gedeeltelijk verloren gegaan. Boven de andere kolonie was een brede diepe scheur ontstaan. Door deze scheur af te dekken met landbouwplastic waarop zand werd aangebracht is er voor gezorgd dat deze kolonie toch uit heeft kunnen vliegen.

Intussen hadden in het tweede gedeelte van dit broedseizoen toch enkele paartjes "onze wand" uitgekozen als broedplaats.

De strenge winter had er voor gezorgd dat alle IJsvogels van het gebied geëlimineerd werden. In het broedseizoen werd er dan ook geen één meer waargenomen.

Bij controle van de vleermuiskelder op overwinterings-gasten, in het begin van de ijsperiode was wel gezien dat er een IJsvogel uitvloog. Ook lag er vogelpoep in het eerste compartiment op de grond.

1997

Het komt toch weer goed

Het zanddepot aan de Castiliëlaan was in oktober in zijn geheel afgegraven. Logischerwijs zouden de Oeverzwaluwen nu weer voor "onze" wand moeten kiezen want iets anders was er niet in de buurt. Voor de zekerheid werd ook de "grote" wand weer in zijn geheel geprepareerd voor het nieuwe broedseizoen. Misschien voor die tweede kolonie. Zodoende hadden we in de regio de soort weer voorzien van de enige ontbrekende schakel in het reproductie-proces, nl het aanbieden van een nestplaats. Onze prognose kwam al snel uit. Aan de "kleine" wand kleefden weer de eerste Oeverzwaluwen. Dat was, zo bleek later, het begin voor enkele tientallen broedsels. De "grote" wand bleef echter ook nu weer uit de gratie. De opgaande lijn van vóór 1996 had, zo bleek achteraf, zich niet doorgezet.

Ook een Koolmees had in een door een Oeverzwaluw uitgegraven nestholte, een broedsel kunnen grootbrengen.

1998

Niemand begreep er iets van.

Intussen was de vraag niet meer of er Oeverzwaluwen zullen komen, maar hoeveel er dit jaar zullen zijn. Dit gold zeer zeker voor dit broedseizoen want de omstandigheden werden onzes inziens steeds beter (geen instortingen, geen verstoring, geen kaalkap, e.d.).

Halverwege april (vrij laat!) werden de eerste Oeverzwaluwen bij de wand gezien. Later helemaal niks meer.

Bij latere inspecties aan de wand waren bij enkele nestgaten krabsporen te zien, de stille bewijzen dat ze er toch geweest waren. De reden van deze grote afwezigheid is onbekend. In de (verre) omgeving is verder dit hele seizoen geen enkele Oeverzwaluw meer gezien. Vrij laat werd ontdekt dat een IJsvogel in de "grote" wand broedde. En dit na twee strenge winters! Dit broedsel is met vijf jongen uitgevlogen.

Negende jaar 1999

Gaat op den duur "natuurlijk" toch boven "kunstmatig"?

Dit broedseizoen maar gewoon weer eind maart de wand in orde gemaakt. Bij het werken aan de wand bleek dat één gat al vers uitgekrabd was. Ook vloog er af en toe een IJsvogel achterdoor, die zijn kenmerkende roep liet horen. Toch maar niks aan dit gat gedaan.

Bij latere inspecties vanaf de observatieplaats zijn evenals het vorige broedseizoen geen activiteiten van Oeverzwaluwen gezien. Wel werd toen gezien dat een IJsvogel in dat ene gat naar binnen vloog en er niet meer uitkwam. Later hoorde ik van iemand dat hij gezien had, dat enkele Oeverzwaluwen klevend aan de wand, door een IJsvogel werden verjaagd!? De IJsvogel heeft drie jongen grootgebracht. Een tweede broedpoging werd wel gestart maar niet afgemaakt.

